

*DICCIONARIO
GRIEGO-ESPAÑOL*

II d.C. **Iustinus Martyr** philosophus et **Pseudo Iustinus** (Iust.Phil.)
Marcovich, M., «A christian forgery», *ZAnt* 47, 1997, pp.111-134.
Ep.Zen.et Ser. = *Epistula ad Zenam et Serenum*.

Marcovich 1997.pdf

ЖИВА АНТИКА
Списание за антички студии

Уредници:

1. Д-р *Петар Хр. Илиевски*, професор на Универзитетот во Скопје, кеј „13 Ноември“ 20/11
2. Д-р *Фанула Пајазоџлу*, професор на Универзитетот во Белград, ул. Цара Лазара 11
3. Д-р *Кајетан Ганџар*, професор на Универзитетот во Љубљана, Русјанов трг 6/V
4. Д-р *Оља Перик*, професор на Универзитетот во Загреб, Филозофски факултет
5. Д-р *Марѓариџа Тачева*, професор на Универзитетот во Софија, Историски факултет
6. Д-р *Кшиштоф Томаш Виџчак*, професор на Универзитетот во Лоѓ, Филолошки факултет
7. Д-р *Виџомир Мишевски*, (одговорен уредник) професор на Универзитетот во Скопје, Филозофски факултет, Семинар за класични студии

Издавач:

Друштво за антички студии на Република Македонија

Администрација:

сп. ЖИВА АНТИКА

Семинар за класични студии
Филозофски факултет Скопје
Република Македонија
Жиро сметка: 40100-678-12157

Технички уредник и коректор: Миодраг М. Тодоровиќ

Компјутерска обработка: Валентино Трајковски

Печати: Печатница „Деметра“ Скопје

Тираж 600 примероци

Годиштето 47, 1-2 (1997) е отпечатено со помош на средствата од:

- Министерство за наука на Република Македонија
- Институт Отворено општество на Македонија

UDK 807+87+930.8

2R-100
ISSN 0514-7727

Iust. Phil. Gr. Lat. et Ser.

ŽIVA ANTIKA
ЖИВА АНТИКА
ANTIQUITÉ VIVANTE

ANNÉE 47 ГОД.

Ž. A. ANNÉE
Ж. А. ГОД.

47

FASC.
ТОМ

1-2

PP.
СТР.

253

SKOPJE
СКОПЈЕ

1997

- Tomaschek, W.: *Die alten Thraker. Eine ethnologische Untersuchung I-II 1-2* (Sitzungsberichte der Kais. Akademie der Wissenschaften in Wien, Philosophisch-historische Classe Bd. CXXVIII, CXXX, CXXXI), Wien 1893-1894.
- Van Leeuwen, J.: *Aristophanis Aves*, Leiden 1902.
- Velkova, Ž.: *The Thracian Glosses. Contribution to the Study of the Thracian Vocabulary*, Amsterdam 1986.
- Vlahov, K.: „Trakijski lični imena. Fonetiko-morfologični proučvanija“ (*Studia Thracica 2*), Sofia 1976.
- Wackernagel, J.: „Zu der altpersischen Stelle in Aristophanes' Acharnern“, *Indogermanische Forschungen* 39/1921, S. 224.
- West, M.L.: „Two Passages of Aristophanes“, *Classical Review* 82/1968, S. 5-7.
- Widengren, G.: *Die Religionen Irans*, Stuttgart 1965.
- Zanetto, G./Del Corno, D.: „Aristofane“, *Gli Ucelli*, Vicenza 1992.
- Zgusta, L.: *Die Personennamen griechischer Städte der nördlichen Schwarzmeerküste*, Prag 1955.

MIROSLAV MARCOVICH
University of Illinois
Urbana

UDC 877.3-97

A CHRISTIAN FORGERY

Abstract. While presenting a first critical edition of *Pseudo-Justinus Epistula ad Zenam et Serenum*, the author argues that the *Epistle* was composed by a mediocre Christian rhetorician masquerading as Justin Martyr and producing a quilt consisting of Stoic and Christian commonplaces in Ethics.

I

The *Epistle to Zenas and Serenus* opens with Ἰουστίνος Ζηνᾷ καὶ Σερήνῳ τοῖς ἀδελφοῖς χαίρειν and closes with Ἡ χάρις μετὰ πάντων ὑμῶν (*Ti* 3:15; *Heb* 13:25). It was attributed to Justin Martyr (who suffered martyrdom ca. A.D. 165) and included in the bulky and heterogeneous *Corpus Pseudo-Justinus*¹. That the *Epistle* has nothing to do with Justin Martyr is proven by the fact that its author copied from Clement of Alexandria (ca. A.D. 150-215). How then is Ἰουστίνος of the inscription to be explained?

Back in 1881, Adolf Harnack suggested an unknown Justin as the author of the *Epistle*². The problem with this suggestion is that we know nothing of another Christian writer called Justin, and that the name Ἰουστίνος, without additional information, would be identified at once as Ἅγιος Ἰουστίνος φιλόσοφος καὶ μάρτυς, as is the case with the inscription to the *Epistle* in *Parisinus gr.* 450 (copied in 1363): Ἡθικαὶ ὑποθήκαι καὶ παραινέσεις τοῦ ἁγίου Ἰουστίνου φιλοσόφου καὶ μάρτυρος ... (fol 6^v in mg, alia manu). And in a Scholion to *Ep.* 10.12 in *Parisinus gr.* 451 (copied in 913/14 by

¹ On this *Corpus* (consisting of ten treatises) see now Christoph Riedweg in *Reallexikon f. Antike u. Christentum*, s.v. Iustinus Martyr II (Pseudo-justinische Schriften) (sub prelo).

² Adolf Harnack, *Die Überlieferung der griechischen Apologeten des zweiten Jahrhunderts in der alten Kirche und im Mittelalter*, T.U. I.1-2 (Leipzig, 1882), p. 160 f.: "Das wahrscheinlichste ist, nach der unverdächtigen Aufschrift, dass wirklich ein Justin den Brief geschrieben hat, und dass dieser Umstand in späterer Zeit dazu verführte, ihn dem gefeierten Apologeten beizulegen." The same suggestion in his *Geschichte der altchristlichen Litteratur bis Eusebius*, I.1 (Leipzig 1893; Reprint Leipzig, 1958), p. 113 f.: "vielleicht rührt der Brief von einem anderen Justin her."

Baanes) we read: Τοῦτο μὲν ..., ἅγιε Ἰουστίνε, ἐπ' ἀνθρώποις ἦν ἀδύνατον.

The conclusion that the author of the *Epistle* is pretending to be Justin Martyr I think cannot be discarded³. Add to this the fact that the author attributes to himself a previous work called Πρὸς ἄρχοντας (*Ep.* 1.6). Scholars understand it to mean Πρὸς ἄρχοντας τῆς ἐκκλησίας, i.e., *To the Bishops* (cf. *Constit. apost.* 2.28.6; 8.4.3; *Eus. H.E.* 3.36.5). But again further information is expected: To what bishops of which city and Christian community? On the contrary, if we take the title Πρὸς ἄρχοντας in the simple sense of *To the Rulers* (sc. of the Roman Empire; cf. *Rm* 13:3; *1 Ep. Clem.* 60.2), while having in mind that its author is Ἰουστίνος from the inscription to the *Epistle*, then the probability that the author is alluding to Justin Martyr's famous *Apology* addressed to the Rulers Antoninus Pius and Marcus Aurelius (with its *Appendix*)⁴, I think cannot be ruled out.

I am then suggesting that the author of our *Epistle* is a Christian rhetorician masquerading as Justin Martyr to produce a quilt (or a cento) consisting of Christian, Stoic and Cynic *commonplaces in Ethics*. The suggestion that the forger is a mediocre rhetorician stitching together a προγύμνασμα may be substantiated by the following considerations.

1. *Poor style*. Although the entire *Epistle* is a *brief summary*, its author employs rhetorical expressions which are justified only in an extensive discourse or oration. Such as: Συνελόντι δ' εἰπεῖν (5.13; 10.20; 18.1); Γνώμην ὑμῖν δίδωμι (2.20); Εἰ θέλετε ἀκούσαι (5.3); Τί γάρ μοι λέγειν; (6.5); Εἰ χρῆ τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν (7.2); Τὸ γοῦν ἐμοὶ δοκοῦν εἶποιμ' ἄν (7.3-4). In nineteen brief chapters of the *Epistle*, he employs the term τῷ δόγματι, in the sense of "at the whim of" (*iussu, per decretum*), six times: τῷ δόγματι τῆς ὀργῆς (2.8); τῆς καταφορᾶς (2.16); τῆς προαιρέσεως (6.1); τῆς οἰήσεως (9.14-15); τῆς διαθέσεως (9.20); τῆς ἐννοίας (13.5-6).

2. *Lack of organization*. The author deals with the same topic two or more times: Γυνή (8.1-6; 15.1-15; 16.1-2); Οἶνος (7.9-11; 12.1-15); Τροφαί (5.1-2; 13.1-14); Πενία (5.3; 14.1-5); Τὸ νοθετεῖν (2.13-24; 7.13-15; 11.23-28 et al.); Σιωπή (3.4 ff.; 4.1-4 and 18-21; 9.2-5); Ὁργή (2.1-12; 4.5-6; 9.3-4; 11.17-23); Ἐπιθυμία (3.18; 16.7). On top of that, there are two conclusions to the *Epistle*:

³ This is exactly the suggestion Harnack (*Die Überlieferung*, p. 161) was warning against while writing: "Ganz unglücklich wäre die Hypothese, der Verfasser habe für den Apologeten gelten wollen. Hierauf führt geradezu Nichts in dem Briefe." In his footnote 140 Harnack interprets Πρὸς ἄρχοντας (*Ep.* 1.6) as "die Gemeindeleiter überhaupt."

⁴ Compare *Iustini Martyris Apologiae pro Christianis*, ed. M. Marcovich, *Patristische Texte u. Studien*, 38 (Berlin, 1994).

Ταῦτα δὲ ὑμῖν ἐγγράφως ὑπεθέμην ... (14.6) and Ταῦθ' ὑμῖν, ὦ ἀδελφοί, συμβουλευόντων πράττειν ... (19.14-17).

3. *Bizarre content.* While the *leitmotif* of the *Epistle* is well taken—Οὐ γὰρ ἐσμεν ἐκ τούτου τοῦ κόσμου (cf. John 17:16; 2 Cor 7:10): *Ep.* 1.13-14; 5.11-12 and 20; 7.4; 10.9; 14.4-5; 18.1-3,—it is spoiled by bizarre ideas advanced by the author. A few examples. If one has embarked on a discussion with a nasty adversary and cannot find the proper answer to a question, it is not a bad idea to excuse himself, go to the bathroom and there think at ease what to answer (11.3-7). In the same way in which a father in the New Comedy pretends not to notice the excesses of his prodigal son, a good Christian should disregard (*sic*) the words and deeds of those without a strict discipline (11.7-12). The best way to blunt the ridicule of your enemy is to recite (recount) how clever he is (10.16-19). Women like to secretly bend over a basin with *hot* water or oil, in order to make their face blush (ἵνα ἐρυθραίνωσιν) and thus easier seduce a male (15.7-10). Or a seductress would devise a casual physical contact with her prospective victim: First she would covertly bring her hairdress in disorder. Then she would try to bring it back to order, and while so doing she would artfully touch either the cheeks or the chin of the male sitting close to her with the tips of her fingers (15.10-14). Last but not least, the author compares a glutton to Geryon with three heads and three *mouths*, and to Briareus with one hundred hands—and *fifty heads* (and mouths). But we do not know whether Briareus was πεντηκοντακέφαλος: clearly our author is jumping to the wrong conclusion while improvising (13.11-14).

4. *Direct borrowings.*

The <i>Epistle</i>	Its Source
1.15-16 τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐν οὐρανοῖς δυνάμεως	Clem. <i>Strom.</i> 1.157.2 τὰ τῆς δυνάμεως (τοῦ θεοῦ) ἀποτελέσματα
4.10 ἐπὶ τῶν σχοινίων ὡσπερ βαδί- ζων	Epict. <i>Diss.</i> 3.12.2 τὸ ἐπὶ σχοινίου περιπατεῖν; John Chrysostom († 407) <i>saepius</i>
5.1-2 Τροφαῖς δὲ χρηστέον οὐ διὰ τὴν ἀπόλαυσιν, ἀλλὰ διὰ τὸ βού- λεσθαι ζῆν ἐπὶ τι χρήσιμον.	Clem. <i>Paed.</i> 2.1.4 ... ἡμῖν δὲ ὁ παιδαγωγὸς ἐσθίειν παραγγέλλει, ἵνα ζῶμεν.
5.8-9 Οὔτε οὖν φιλονεικίαν ἐπίγει- ον ζητητέον, οὔτε αὐ πολυτέλει- αν	Musonii Rufi Fr. 3 (p. 10.13 Hense) μηδὲ φιλονεικον εἶναι, μὴ πολυ- τελή

The Epistle

Its Source

6.13-16

Καθάπερ <γάρ> ὁ λίαν μεγαλοφώνως τὸν Ὁρέστην ὑποκρινόμενος φοβερός εἶναι καὶ μέγας παρὰ τοῖς ἀνοήτοις διὰ τῶν ξυλίνων ποδῶν καὶ κοιλίας ἐπιπλάστου καὶ στολῆς ἀλλοκότου καὶ προσώπου τερατώδους ὑπέιληπται, τρόπῳ τῷ αὐτῷ ...

6.19-20

ὥσπερ αἱ Βάκχαι διὰ σχήματος εἰρηνικοῦ τὰς λόγχας ἐν τοῖς θύρσοις περιφέροντες

7.9-10

Οἶνω δὲ χρηστέον, ἐπειδὴν μηκέτι τοῖς ἀναγνώσμασι σχολάζωμεν.

12.1-3

Ὁ δὲ οἶνος μῆτε ὀσημέραι ἐπὶ τὸ μεθύειν πινέσθω, μῆτε ὡς ὕδωρ ἐπιζητεῖσθω. Τὰ μὲν γὰρ ἑκότερα θεοῦ ποιήματά ἐστιν· ἀλλὰ τὸ μὲν ὕδωρ ἀναγκαῖον, ὃ δὲ οἶνος βοηθείας χάριν τοῦ σώματος γέγονεν.

12.8-10

δέον τοῦ μὲν χειμῶνος διὰ τὸ κρύος πίνειν (sc. τὸν οἶνον) μέχρι τοῦ μὴ ῥιγοῦν, τοῦ δὲ θέρους διὰ τὴν τῶν ἐντὸς θεραπείαν.

12.11-13

Χρῆ δὲ μὴ καθάπερ ἀσωτευόμενους ἡμᾶς παραχρῆσθαι τοῖς τοῦ θεοῦ ποιήμασιν, τὴν δῖψαν εἰς τὴν μέθην ἔλκοντας

Luc. *De salt.* 27

φοβερόν θέαμα εἰς μήκος ἄρρυθμον ἡσκημένος ἄνθρωπος, ἐμβάταις ὑψηλοῖς ἐποχοῦμενος, πρόσωπον ὑπὲρ κεφαλῆς ἀνατεινόμενον ἐπικείμενος ... Ἐὼ λέγειν προστερνίδια καὶ προγαστρίδια, προσθετὴν καὶ ἐπιτεχνητὴν καχύτητα προσποιούμενος ...; *Iupp. Trag.* 41.⁵

Diod. 4.4.2

κατὰ δὲ τὰς στρατείας γυναικῶν πλήθος περιάγεσθαι (sc. Διόνυσον) καθοπλισμένων λόγχασι τεθυρωσμέναις

Clem. *Paed.* 2.22.1

Εἰς δὲ ἐσπέραν τοῦ δείπνου περὶ τὴν ὥραν οἶνω χρηστέον, ἐπειδὴν μηκέτι τοῖς ἀναγνώσμασιν σχολάζωμεν τοῖς νηφαλιωτέροις.⁶

Clem. *Paed.* 2.23.3

Κίρνασθαι δὲ ἄριστον ὕδατι ὡς πλείστω τὸν οἶνον καὶ μὴ ὡς ὕδωρ ἐπιζητεῖσθαι καὶ ἀπαμβλύνεσθαι πρὸς τὴν μέθην [καὶ μὴ ὡς ὕδωρ ἐπεγχεῖσθαι *seclusi*] διὰ τὴν φιλοίναν· ἄμφω μὲν γὰρ τοῦ θεοῦ ποιήματα, καὶ ταύτη πρὸς ὑγίαν συνεργεῖ ἢ κράσις ἢ ἀμφοῖν, ὕδατός τε καὶ οἴνου, ὅτι ἐκ τοῦ ἀναγκαίου καὶ τοῦ χρησίμου ὁ βίος συνέστηκεν.

Clem. *Paed.* 2.29.2

Ἄρῃσκει τοίνυν τῷ λόγῳ τῷ ὀρθῷ χειμῶνος μὲν διὰ τὸ κρύος πίνειν (sc. τὸν οἶνον) μέχρι τοῦ μὴ ῥιγοῦν, οἷς εὐχερῆς τὸ ῥιγοῦν, τοῦ δὲ ἄλλου καιροῦ διὰ τὴν τῶν ἐντοσθεδίων θεραπείαν.

Clem. *Paed.* 2.9.2

Οὐ χρῆ οὖν καθάπερ ἀσωτευόμενους ἡμᾶς ... παραχρῆσθαι τοῖς τοῦ πατρὸς δωρήμασιν

⁵ Pointed out by Riedweg (note 1).

⁶ Compare Paul Wendland, *Quaest. Musonianae* (Diss. Berolin. 1886), pp. 45-47; Otto Stählin, *Clemens Alexandrinus*, IV (Leipzig, 1936), p.28.

The <i>Epistle</i>	Its Source
13.1-2	Clem. <i>Paed.</i> 2.10.1
Παραιτητέον δὲ καὶ τὴν λιχνεϊαν, ὀλίγων τιῶν καὶ τῶν ἀναγκαιῶν μεταλαμβάνοντα.	Διὸ παραιτητέον τὴν λιχνεϊαν, ὀλίγων τιῶν καὶ ἀναγκαιῶν μεταλαμβάνοντας.

In conclusion, the *Epistle to Zenas and Serenus* belongs to the lowest drawer of Patristic literature. One last question: While playing the role of Justin Martyr and, at the same time, copying from Clement of Alexandria, was not our forger aware of this anachronism? My answer would be: Even if he ever gave thought to such an anachronism (amounting to some 20-30 years), our author considered it insignificant, for he probably lived several centuries later (Harnack too allows a time span of 400 years for the allocation of our author.)⁷

II

My main concern in this paper, however, is with the text of the *Epistle*. It is preserved in two independent manuscripts, both of them famous: the *codex Arethae, Parisinus gr.* 451 (copied by Baanes in 913/14), fol. 155^r-163^v (= A), and the *codex Iustini, Parisinus gr.* 450 (copied in 1363, most probably in Mistra near Sparta), fol. 6^v-16^v (= P). All other extant manuscripts of the *Epistle* are apographs either of A or of P, as Harnack had established in 1881⁸. Two oldest apographs of A are: cod. *Mutinensis Misc. gr.* 126 (alias S. 5. 9, olim III D 7), saec. XI ineuntis, fol. 174 ff., and *Parisinus gr.* 174, saec. XII, fol. 85^r-92^r (= a).

The *Epistle* was first published by Robertus Stephanus [*Iustini Opera omnia*], Paris, 1551, pp. 1-8. Estienne used all three Paris MSS (A, a, P), while jumping from one to another. Friedrich Sylburg, *Iustini Opera*, Heidelberg, 1593, pp. 388-98, and Prudence Maran, *Iustini Opera*, Paris 1742 (= P.G. 6, Paris 1857 = 1884, coll. 1183-1204), have slightly improved the transmitted text (Maran divided the *Epistle* into 19 chapters). The latest edition is by Carl von Otto (*Corpus Apologetarum Christianorum saeculi secundi*, III.1, Jena, 1846; 3rd ed., 1880), pp. 66-99. Back in 1846, Otto knew nothing of the interdependence of the MSS. As a result, he produced an edition which too often *sensu caret*. Unfortunately, this fact remained unnoticed by subsequent scholars. I have discussed the shortcomings of Otto's text elsewhere⁹. The point is that the text of the *Epistle*, as preserved in A and P, is extremely lacunose, corrupt, interpolated and dislocated. Here is then a critical edition of the *Epistle*.

⁷ *Die Überlieferung*, p. 161.

⁸ O.c., pp. 32, 51-53, 68-72, 76-79.

⁹ *Scripta Classica Israelica* 16 (1997) = *Studies in Memory of Abraham Waserstein*. Vol. II 113-120.

ΙΟΥΣΤΙΝΟΣ ΖΗΝΑΙ ΚΑΙ ΣΕΡΗΝΩΙ
ΤΟΙΣ ΑΔΕΛΦΟΙΣ ΧΑΙΡΕΙΝ

1. Περὶ μὲν τῆς κατὰ πρόλημμά τινων ἀλογίστου παιδείας, μαθήσε-
ως τε ἀνωφελούς, κατὰ παράδοσιν ἀνθρώπων <ἀνοήτων> κληρονομη-
θείσης ὑπὸ τῶν τὰ ὅμοια τοῖς Φαρισαίοις νοούντων τε καὶ πραττόντων, 503A
ἐν τῇ Πρὸς Πάπαν ἐπιστολῇ μετὰ πάσης ἀκριβείας ἐξεθέμην. "Ἴνα δὲ μὴ 503E
5 πᾶνυ μεμπτικός εἶναι δόξαιμι, παρέχοιμι δὲ καὶ λαβὰς σωτηρίους τοῖς
βουλομένοις εὖ πράττειν, ἐν τῇ γραφείῃ Πρὸς ἄρχοντάς μοι λίαν
ἐπιμελῶς, ὡς ἐγὼ νομίζω, συντάξας, οὐκ ᾤκησα καὶ ὑμῖν ἐπιστεῖλαι, 503B
χάριν τοῦ γινώσκειν ὑμᾶς τὰς παιδαριώδεις τινῶν πολιτείας. Τὸ γὰρ
εἰδέναι τῶν μὴ κατὰ λόγον πολιτευομένων τὴν ἀναστροφὴν σωφρονίζει
10 τοὺς μὴ ἐμπίπτειν εἰς τὰ ὅμοια σπεύδοντας.

Ἐμᾶς μὲν οὖν καλῶς ἔχει τὸ ἐκ παρασκευῆς ἀνδραγαθεῖν· ἀλλ' ἐπεὶ
τοῦ νῦν αἰῶνος ταῖς περιφοραῖς τὰ τῆς γνώμης συνταράττεται ἡμῶν
κατασπωμένων εἰς τὸν κόσμον, ὅθεν ὁ Σωτὴρ, οὐκ εἶναι λέγων ἑαυτὸν καὶ
ἡμᾶς τούτου, τῆς πρὸς τοῦτον κοινωνίας ἀπέστρεψε, συμβουλεύω ὑμῖν
15 φίλους τῆς ἀληθείας γίνεσθαι, καὶ τὸ ἀποτελεσμα τῆς ἐν οὐρανοῖς
δυνάμειως καταδεχομένουσ πάντ' ὁ κατὰ τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς τῶν
αἰῶνων ἀπαρτίζειν, μάχης δὲ καὶ ζηλοτυπίας κοσμικῆς μακρὰν
ἴστασθαι.

c. 1 1 κατὰ πρόλημμα : cf. Tatiani *Orat.* 27.1; *Corp. Herm.* 12.3 2 ἀνθρώπων <ἀνοήτων> : cf. Clem. *Paed.* 2.118.1 6 Πρὸς ἄρχοντας : cf. Iustini *Martyris* 1 *Apol.* 1 (ad Antoninum Pium et M. Aurelium); eiusdem *Dial.* 120.6; *Rm* 13:3; 1 *Ep. Clem.* 60.2 (Vel Πρὸς ἄρχοντας (sc. τῆς ἐκκλησίας) = *Ad episcopos* (cf. A. Harnack, *Die Überlieferung*, 161). Cf. *Constit. apost.* 2.28.6; 8.4.3; Eus. *H.E.* 3.36.5) 8 παιδαριώδεις : cf. Clem. *Paed.* 1.25.1; 1.35.1 9 κατὰ λόγον : i.e. κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον. Cf. 10.31; Iustini 2 *Apol.* 2.2; 7.7; 9.4; Clem. *Paed.* 1.101.1; 2.29.2 et saepius 13-14 Io 17:16 15 τῆς ἀληθείας : i.e. τοῦ θεοῦ. Cf. *Ep. Polyc.* 3.2; 5.2; 2 *Ep. Clem.* 20.5 et saepius | τὸ ἀποτέλεσμα : cf. Clem. *Strom.* 1.157.2 τὰ τῆς δυνάμειως (τοῦ θεοῦ) ἀποτελέσματα

c. 1 *inscriptio* Ἰουστίνος ζηνᾶι (ζηνᾶι a) καὶ σερήνωι τοῖς ἀδελφοῖς χαίρειν A : deest *inscr.* in P, qui a verbis 11 ἐκ παρασκευῆς incipit : † ἠθικαὶ ὑποθήκαι καὶ παραινέσεις τοῦ ἁγίου Ἰουστίνου φιλοσόφου καὶ μάρτυρος βουλόμεναι καὶ σπεύδουσαι καταρτίσαι ἡμᾶς πρὸς τὸ ἀτάραχον καὶ ἐνάρετον καὶ τέλειον † in mg P alia manu 2 ἀνοήτων *supplevi* (cf. 5.9; 6.14; 8.16) 9 τὴν ἀναστροφὴν *scripsi* : τὰς ἀναστροφὰς A 11 τὸ *scripsi* : τὰ A 12 περιφοραῖς *corr.* ex παραφοραῖς A | ἡμῶν *synταράττεται* A P, *transposui* 14 τούτου in mg A^{corr.} | συμβουλεύω ὑμῖν Maran, Otto : συμβουλεύων ἡμῖν A, συμβουλεύων ἡμᾶς P 17 δὲ A^{corr.} P : τε A^a *corr.*

2. Διαφέρεται γὰρ ἑαυτῷ πᾶς ὁ ὀργιζόμενος καὶ τὸ τῆς θυμομαχίας εἶδος εἰς ἑαυτὸν καταπᾶν εἴωθεν. Ἦδη γοῦν τινὰς ἴσμεν, ἐφ' οἷς ἂν κινήσῳιν <ἀπό> τῶν πλησίον, δι' οὓς τὰ τῆς λύπης αὐτοῖς ἀποβέβηκε, μηδὲν εἰδότες, ἑαυτοὺς δὲ ἐσθίωντας | καὶ ὀδυνῶντας. Ῥητέον οὖν πρὸς τὸν ἐναντιοῦσθαι <ἡμῖν> πειρώμενον χαλεπὸν μηδὲν, καθεσταμένη δὲ τῇ 5 γνῶμη καὶ ἀταράχῃ τῇ διαθέσει τοσοῦτον. Οὐχ οὕτως ἔσται σου τὸ τῆς ἰσχύος δυνατὸν, ἵνα μου κινήσης τὴν προαίρεσιν. Προνοητέον δὲ καὶ τῆς πρὸς τοὺς διαφερομένους εἰρήνης καὶ μὴ τῷ δόγματι τῆς ὀργῆς συναποφερομένους ποτὲ μὲν λέγειν Φύσεώς εἰμι τοιαύτης καὶ οὐ δύναμαι μὴ ὀργίζεσθαι, ποτὲ δὲ καὶ τῆς κοινωνίας <τῆς> κατὰ τὴν εὐχὴν 10 ἀποχωρεῖν. Τὸ μὲν γὰρ ἔτι κατὰ φύσιν βιοῦν οὐδέπω πεπιστευκός ἐστιν, τὸ δὲ ζηλοτυπεῖν διὰ φθόνον μακρὰν τῆς ἀληθείας ἵσταμένον.

Παιδευτέον οὖν πάντα ὄντιν οὖν ἀμνησικακῶς, μὴ κατεπιτηδεύοντας τὴν νοθεσίαν. Ἦδη δὲ τινὰς ἴσμεν κατὰ τὸ σαρκικὸν ἐν προκοπῇ γινομένους, ἔλκοντας πρὸς τὴν ἑαυτῶν ὀργὴν τὸ εὐαγγέλιον καὶ 15 βουλομένους ἐφαρμόζειν τῷ δόγματι τῆς καταφοράς αὐτῶν τὰ λόγια τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν· οἷς εἰ ἀποβεβήκει τὸ δύνασθαι ἐν γενένη παραδιδόναι τινὰς, καὶ ὁ κόσμος ἂν ὄλος ὑπ' αὐτῶν κατηνάλωτο· πλήν, τὸ ὅσον ἐφ' ἑαυτοῖς, καὶ κατακρίνουσι καὶ τοῦ πυρός τὰς καμίνους ἀνοίγουσιν. Διὰ τοῦτο μὴ ὦμεν ἡμεῖς τοιοῦτοι. Καὶ ἔτι γνῶμην ὑμῖν δίδωμι, βλέπειν ἄ 20 προσήκει νοθετεῖν, καὶ παιδεύειν τὸν πλησίον ὡς δεόν ἐστιν, αὐτὸν τινα πρῶτον μελετήσαντα πολλακίς τὸ ὑπονοούμενον, μήτι ἄρα ψευδοδοξεί· καὶ εἰ δόξειεν εὐ φρονεῖν, νοθετεῖν τότε, μέχρις ἂν ἡ πεισθῆ ταῖς συμβουλαῖς ἢ αὐτὸς αὐτὸν κατάφωρον ποιήσῃ.

c. 2 1 τῆς θυμομαχίας : cf. Polyæni *Strateg.* 2.1.19 8 τῷ δόγματι : i.q. *iussu* vel *per decretum*. Cf. v.16; 6.1; 9.14 et 20; 13.5 11 πεπιστευκός : i.e. *Christiani* 12 τῆς ἀληθείας : cf. 1.15 (q.v.); 4.13 13 κατεπιτηδεύοντας : i.q. *laborantes, de industria facientes*. Cf. 3.1 et Dion. Halic. *Thuc.* 42 19 cf. Mt 13:42 et 50; Dan 3:6

c. 2 3 ἀπό addidi (cf. 6.6; 9.28) : κατὰ addi suad. Maran 5 ἡμῖν addidi 9 λέγειν ποτὲ μὲν A, P transposui 10 τῆς² addidi 13 κατεπιτηδεύοντας P : κατεπιπαιδεύοντας A 16 τὰς καταφοράς P | αὐτῶν A P 21 νοθετεῖν scripsi conl. v. 23 : θεωρεῖν A P 24 αὐτὸν A : αὐτὸν P | κατάφωρον a : κατάφωρον A P

3. Παρέχεσθαι δ' ἡμῖν ἀταραξίαν πολλήν δύναται τὸ μὴ κατεπιτη-
 δεύειν πρωτείων ἀπολαύειν, μηδ', εἰ βούλοιντό τινες εἶναι τοιοῦτοι,
 λυπείσθαι, παραχωρεῖν δὲ τοῖς ἐγκρίνουσιν ἑαυτοὺς ἐφ' ἅπερ ὁ Σωτὴρ
 τοὺς πιστεύοντας οὐ προσέκληκεν. Πρὸς δὲ τὸν κεκραγότα σιωπητῶν
 5 καὶ τὸν οἰόμενον περιγεγονέναι τινὸς <οὐ> καταγελαστέον, μη<δὲ> ὑπὸ
 κενοδοξίας ματαίας ἀγόμενον <δεῖ> διὰ τοὺς παρόντας καὶ ἀκούοντας
 ταῖς τῶν λόγων ἀνθυποφοραῖς ἐπ' ἴσης καὶ αὐτὸν τὴν ἐπανάστασιν
 κρατύνειν. Λογίζεσθω μὲν γὰρ ὁ καλῶς ἀποφαινόμενος ὅτι Καὶ ἠδίκησε,
 καὶ ἀντειπεῖν οὐκ ἠθέλησα [ἢ οὐκ ἐτόλμησα], παρεῖη δέ μοι διὰ τὴν
 10 ἀγαθὴν συνείδησιν εὐφρασία καὶ ἀνάπαυσις· ὁ δὲ ἀδικῶν μὴ ὑπερηφα-
 νεῖτω πείθειν τὸν ἀδελφόν· καὶ ὁ νουθετῶν μὴ ὀργιζέσθω, παρακαλείτω
 δὲ αὐτὸς τὸν οἰκείον. Συναντᾶν γὰρ ἑαυτοῖς προσήκει τοὺς δύο πρὸς τὴν
 εἰρήνην κατάγεσθαι σπεύδοντας, ὅτι καὶ ὁ πατὴρ τῷ μετανοήσαντι
συναγνήσας νιψῶ φαίνεται καὶ οὐ περιμείνας, ἀνθυπενεγκῶν δὲ ἑαυτὸν
 15 πρὸς τὴν ἐκείνου μετάνοιαν. Χρηστότης γὰρ ἢ κατὰ πίστιν ἐκατέροις
 ἐργάζεται τὴν εἰρήνην, καὶ ὁ μὲν ἀδικήσας πείθει διὰ τὴν ἁμαρτίαν τὸν
 φίλον, ὁ δὲ ἀδικηθεὶς μετανοήσει καὶ αὐτὸς ὅτι πρὸς τὸν οἰκείον ὠργίσθη.

Πάσης οὖν ἐπιθυμίας καὶ ὀρέξεως σαρκικῆς ἐκτὸς εἶναι δεῖ τὸν
 πιστόν· ληστεύει γὰρ ὁ μὴ τοιοῦτος καὶ τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ ἱεροσυλεῖ, καί,
 20 ἵνα τολμηρότερον εἴπωμεν, ἐκβάλλει τὸν θεὸν αὐτὸς ἀφ' ἑαυτοῦ. Καὶ
 <γὰρ> διὰ τὴν <κακὴν> συνείδησιν ἀπηλγηκῶς ἐστι, καὶ πρὸς τοὺς
 νουθετοῦντας ἀλλοτρίως διάκειται, καὶ τὸν Ἀδὰμ προβάλλεται, καὶ τῇ
 πράξει τῆς Εὐας σεμνύεται, δέον συναποθνήσκειν τῷ Χριστῷ.

c. 3 13 ὁ πατήρ - 15 μετάνοιαν : cf. Lc 15:20 19 τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ : i.e. ἄνθρωπον. Cf. 1 Cor 3:16 Οὐκ οἴδατε ὅτι ναὸς θεοῦ ἐστε ...; et al.; 2 ep. Clem. 9.3; Orig. C. Cels. 8.19 τὰ σώματα ἡμῶν ναὸς τοῦ θεοῦ ἐστι κτλ.; Lampe, *Patr. Lex.*, s.v. ναός, D 21 ἀπηλγηκῶς ἐστι : cf. Eph 4:19; Clem. Strom. 7.13.5 23 cf. Rm 6:8 Εἰ δὲ ἀπεθάνομεν σὺν Χριστῷ, πιστεύομεν ὅτι καὶ συζήσομεν αὐτῷ

c. 3 5 οὐ addidi | μη<δὲ> scripsi : μὴ A P 6 δεῖ addidi (cf. v. 12 προσήκει et v. 18 δεῖ) 7 αὐτὸν A : αὐτῶν P 8 καλῶς P : κακῶς A 9 ἠδίκησε a^{corr.} : ἠδίκησα A P | οὐκ ἠθέλησα ἢ οὐκ ἐτόλμησα P : οὐκ ἐτόλμησα A | ἢ οὐκ ἐτόλμησα seclusi ut glossema 10 δὲ scripsi : τε A P | ἀδικῶν A : ἀδικεῖν δοκῶν P 10-11 ὑπερηφανεῖτω A : ὑπερηφανεύεσθω P 11 νουθετῶν scripsi conl. v. 17 ὁ δὲ ἀδικηθεὶς : νουθετούμενος A P 21 γὰρ addidi | κακὴν supplevi conl. v. 10 et 6.5 | ἐστι P : ἔτι A

4. Προσῆκει δὲ ἡμᾶς, πολλὰ σκεπτομένους πρὸς ἑαυτούς, ἀκατη-
γορήτους ποιείσθαι τὰς ὁμιλίας, μηδὲ λαλεῖν διὰ τὸ βούλεσθαι φλυαρεῖν,
σιωπῶντας δὲ τὸ πλείστον μεμετρημένως ἀποκρίνεσθαι πρὸς οὓς καὶ ἡ
χρεία κατεπείγει. Φευκτέον δὲ καὶ ὑπονοίας πονηράς, καὶ τὴν ὑπόληψιν
τὴν ἑαυτῶν δοκιμαστέον. Καὶ ἡσυχαστέον μακροθυμοῦντα καὶ μὴ 5
ὀργιζόμενον. Ἄλλ' οὐδὲ φθονητέον φιλοστοργουμένῳ τινί, τὴν τε
ὑπηρεσίαν <διὰ δόξαν> οὐκ ἐπιτηδευτέον, οὐδ' ὥσπερ κατὰ πρόλημμα
δουλευτέον, τὸ πικρόν, ὡς φασιν, ἀκουσίως καταπίνοντα.

Πρακτέον δὲ πᾶν τὸ κατὰ πίστιν ὀρθῶ κανόνι· πᾶς γὰρ ὁ μὴ τοιοῦτος
<ἀβέβαιος> καὶ ἐπὶ τῶν σχοινίων ὥσπερ βαδίζων ὅσον οὐδέπω 10
καταπεσεῖται, κἂν θαυμαστός πάνυ εἶναι δόξη τοῖς διὰ τὴν ἰδίαν
ἀπραξίαν κεχηνόσι πρὸς τὴν ἑτέρων μεγαλαυχίαν. Ἴστέον οὖν, τί μὲν τὸ
ἐπιτηδευόμενον δόξης ἕνεκα, ποταπὸν δὲ τὸ κατὰ ἀλήθειαν πραττόμενον.
Καὶ διὰ τοῦτο οἰακιστέον τὴν ἑαυτοῦ νῆα μή<τε> καταψευδόμενον τῆς 15
κυβερνητικῆς, μήτε δεδιττόμενον τοὺς χειμῶνας καὶ πᾶν τὸ ἐξ ἐναντίας
ἀποβησόμενον προσδοκῶντα. Σάρκες γὰρ ἀκμήν ἔσμεν, καὶ οὐδὲν ἡμῖν
ἀγαθὸν ἐνοικεῖ. Παρακλητέον οὖν τὸν ἰατρὸν πρὸς τὴν θεραπείαν· ὁ γὰρ
οὕτω διακεείμενος ἰαθήσεται καὶ τὴν νόσον φεύξεται. Σπουδαστέον δὲ
μήτε ἰδιώτην περὶ τὸν λόγον φαίνεσθαι, μήτε ἀνερωγῶτι τῷ στόματι 20
καταχρησθαι· τὸ μὲν γὰρ ὀκνηρὸν ἢ ἄπιστον, τὸ δὲ θηρατικὸν τοῦ κατὰ
τὸν κόσμον σπουδαίου δείκνυσιν.

c. 4 7 κατὰ πρόλημμα : i.g. *spe lucri*. Cf. Tatiani *Orat.* 3.7 9 ὀρθῶ κανόνι :
cf. 7.5; 14.8; Clem. *Strom.* 3.105.1; 6.124.5 et al. 10 ἐπὶ τῶν σχοινίων ὥσπερ βαδίζων :
cf. Epicteti *Diss.* 3.12.2 τὸ ἐπὶ σχοινίου περιπατεῖν; Io. Chrysost. *P.G.* 56, 114 BC et al.;
Darembert-Saglio, *Dict.* 2 (1896), s.v. *Funambulus* 13 κατὰ ἀλήθειαν : cf. I.15; 2.12
16-17 cf. *Rm* 7:18

c. 4 1 ἡμᾶς P : ὁμᾶς A 2 μηδὲ A : μηδὲν P 5 καὶ¹ ss. A 7
διὰ δόξαν supplevi conl. v. 13 δόξης ἕνεκα 10 ἀβέβαιος supplevi 14 μή<τε>
scripsi : μὴ A P 15 μήτε scripsi : μηδὲ A P | δεδιττόμενον A : δεδιῶς P :
δεδιότα Stephanus 16 προσδοκῶντας A P, conl. Stephanus

5. Τροφαίς δὲ χρηστέον οὐ διὰ τὴν ἀπόλαυσιν, ἀλλὰ διὰ τὸ βούλεσθαι ζῆν ἐπὶ τι χρήσιμον. Ἐὰν δὲ ποτε καὶ ὑπὸ ἐνδείας καταληφθῶμεν, πρὸς τὴν πενίαν εὐαρεστώμεν. Καὶ εἰ θέλετε ἀκούσαι τῆς ἀλυπτίας κατὰ συντομίαν τὸ εἶδος, ἐν πάσιν εὐαρεστοὶ γίνεσθε· καὶ οὐτε 5 πλουτήσαντες διὰ τὴν μεγαλαυχίαν καταπεσεισθε, οὐτε ἐν ἐνδείᾳ διάγοντες ὑπὸ τῆς λύπης περνιασθήσεσθε, τῆς ἐννοίας ὑμῶν αἰεὶ κατὰ τὸν ἐνάρετον λόγον μονοπροσώπου φαινομένης. Ἔτι δὲ ὑποληπτέον πάντα τὸν κόσμον ἀλλότριον, καὶ μη<δὲν> ἴδιον πλέον πίστεως. Οὐτε οὖν φιλο<νεικ>ίαν ἐπίγειον ζητητέον, οὐτε αὐτοῦ πολυτέλειαν ὑπὸ ἀνοήτων 10 μακαριζομένην ἐν μεγέθει πόλεως ἢ δασιλείᾳ τῶν ἐπιτηδείων, ὧν οὐδ' ἐπιθυμητέον. Οὐ γὰρ ἔσμεν ἐκ τούτου τοῦ αἰῶνος, χωρὶς εἰ μὴ συγγενεῖς εἶναι τούτου τοῦ κόσμου βουλόμεθα.

Συνελόντι δ' εἰπεῖν, ὁ θέλων εὖ διαγεῖν μήτε ὁράτω πολλά, μήτε ἀκούειν ἐπιτηδεύετω, μήτ', ἂν ἀκούῃ ἢ θεωρῇ, βλέπειν ἢ ἀκούειν <τι> 15 νομιζέτω· τὸ γὰρ τῆς ἀταραξίας εἶδος ἐντεῦθεν λαμβάνει τὴν ἀρχήν. Ὁ δὲ πολλὰ πραγματευόμενος ἑαυτὸν ἀδικεῖ, καὶ τὸν πλησίον ἔτι κἂν ἀκουσίως ἀμαρτάνειν διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν φιλονεικίαν ποιεῖ. Πολλὰκις οὖν διασκεπτέον τὸ ὑποπεπτωκὸς πρᾶγμα, καὶ τότε <οὐ> μόλις χωριστέον ἀπ' αὐτοῦ τὸν μήτε καυστήρσι μήτε σμιλίσι τὴν νόσον φυγεῖν 20 δεδυνημένον. Ὁμιλητέον δὲ κοσμικὸν οὐδέν, ἀλλὰ τὸ καταρτίζον ἡμᾶς πρὸς τὴν ἀρετήν· τοῦτο γὰρ ἦν μὴ γίνηται, πολλὴν ἡμῖν τὴν εὐτραπeliάν ἐργάζεται, καὶ ὁ φιλόνεικος ἐντεῦθεν λαμβάνει τὴν ἀφορμὴν.

c. 5 1 Τροφαίς - 2 χρήσιμον : cf. 13.10-11; Clem. Paed. 2.14 ... ἡμῖν δὲ ὁ παιδαγωγὸς ἐσθίειν παραγγέλλει, ἵνα ζῶμεν (et Staehlin ad loc.); Otto (Die Sprichwörter der Römer), No 588: Oportet esse, ut vivas, non vivere, ut edas (Sylburg) 6 περνιασθήσεσθε : cf. Clem. Strom. 6.60.3; Lampe, s.v., 4 7 μονοπροσώπου : cf. Clem. Paed. 2.38.3; 3.53.4; Lampe, s.v., 1 8 πλέον = πλήν : cf. J.H.S. 50 (1930), p. 267 9 φιλο<νεικ>ίαν ... πολυτέλειαν : cf. Musonii Rufi Fr. 3 (p. 10.13 Hense) μηδὲ φιλόνεικον εἶναι, μὴ πολυτελῆ; Clem. Strom. 3.63.3 φιλαργυρίαν, φιλονεικίαν, φιλοδοξίαν 11 cf. 1.13-14; Io 16:17 19 ἀπ' αὐτοῦ : sc. ἀπὸ τοῦ πράγματος 21 τὴν εὐτραπeliάν : cf. Eph 5:4

c. 5 4 εὐαρεστοὶ γίνεσθε P : εὐαρεστον γίνεται A 6 ὑμῶν P : ἡμῶν A 8 μη<δὲν> conl. Otto : μὴ A P 9 φιλο<νεικ>ίαν scripsi conl. vv. 17 et 22 : φιλίαν A P, def. Otto ('favor') : τι λιάν conl. Maran 14 τι addidi 16 κἂν scripsi : καὶ A P 18 οὐ addidi

6. Ἦδη γοῦν τινες ἴσμεν δόγματι τῆς ἑαυτῶν προαιρέσεως, τὸ ὄσον ἐφ' ἑαυτοῖς, τὴν ἡμέραν νύκτα ποιούντας, καὶ διὰ τὴν ἐσκιρωμένην φαντασίαν ἀλλόκοτον ἀπιστοῦντας τοῖς ἐνίων κατορθώμασιν, ἀχθόμενους δὲ ἐπὶ τούτοις, καὶ ἅμα τῷ πονηρόν τι ἀκούσαι τῷ καταψευδομένῳ μᾶλλον πιστεῦοντας. Τί γάρ μοι λέγειν περὶ τῶν διὰ τὸ δυσσυνεῖδητον τὰς ἀπὸ τῶν πλησίον ὀμιλίας εἰς ἑαυτοὺς ἐλκόντων καί, ἵνα ἄλλο τις φθέγγηται περὶ οὐτινοσοῦν, οἰομένων πρὸς αὐτοὺς τείνειν τὸ λεγόμενον ἀναπλαττόντων τε κατὰ τὸ εἶκος ἐκ τούτων δρᾶμα καὶ σκηνήν, οἷς ἀπόχρη τὸ καθ' ὑπόνοιαν λέγειν καὶ γράφειν;

507 C
 Γελάσαιμι δ' ἂν καὶ τοὺς ἐν παραβύσφω μετὰ τινος τῶν πλησίον συντάττοντας λόγων κεφάλαια καὶ ὀμιλίας πρὸς μηδὲν εὐθετον ἀνηκούσας, μάχας δὲ διὰ τῶν <ἄλλων> ψιθυρισμοὺς καὶ πολέμους ἐξαρτίζοντας, ἄνω τε καὶ κάτω σκηνοβατοῦντας. Καθάπερ <γάρ> ὁ λίαν μεγαλοφῶνως τὸν Ὀρέστην ὑποκρινόμενος φοβερὸς εἶναι καὶ μέγας παρὰ τοῖς ἀνοήτοις διὰ τῶν ξυλίνων ποδῶν καὶ κοιλίας ἐπιπλάστου καὶ στολῆς ἀλλοκότου καὶ προσώπου τερατώδους ὑπείληπται, τρώπῳ τῷ αὐτῷ καὶ οἱ ζῆλον ἔχειν ἐπαγγελλόμενοι καὶ τὸ παρρησιαστικὸν ἐπιτηδεύοντες, διὰ τὸ βούλεσθαι νικᾶν, πᾶν εἶδος ἐλευθερίας προσποιήτου περιτιθέασιν ἑαυτοῖς, οἱ φιλόνοικοι τὸν ζηλωτὴν καταπεπωκότες, ὥσπερ αἱ Βάκχαι διὰ σχήματος εἰρηνικοῦ τὰς λόγχας ἐν τοῖς θύρσοις περιφέροντες.

c. 6 1 δόγματι : cf. ad 2.8 2 cf. Is 5:20 οἱ τιθέντες τὸ σκότος φῶς καὶ τὸ φῶς σκότος 13 ὁ λίαν μεγαλοφῶνως - 16 ὑπείληπται : cf. Luciani *De salt.* 27 et *Iupp. Trag.* 41 19 αἱ Βάκχαι - 20 τὰς λόγχας ἐν τοῖς θύρσοις : Scholion in mg a : Μεθ' ὧν Διόνυσος ἐκστρατεύσας εἶλε τῆς γῆς τὸ πλεῖστον, ἐν σχήματι γυναιῶν μεμεθυμένων τοὺς ἀνοήτους τῶν ἀνθρώπων κατεργαζόμενος. Cf. Diod. 4.4.2 κατὰ δὲ τὰς στρατείας γυναικῶν πλῆθος περιάγεσθαι (sc. Διόνυσον) καθοπλισμένων λόγχαις τεθυρωμέναις; Athen. 5, 200 D et v. θυρσόλογος

c. 6 7 αὐτοὺς A P : ἑαυτοὺς Otto 8 ἀναπλαττόντων τε scripsi post C. Otto (ἀναπλαττόντων) : ἀναπλάττειν τε A P 12 ἄλλων addidi | ψιθυρισμοὺς scripsi : ψιθυρισμῶν A P | ἐξαρτίζοντας scripsi : ἐξαρτιζούσας A P 13 γάρ addidi | ὁ λίαν A : ὀμιλίαν P 16 ἔχειν A : ἔχοντες P 20 περιφέροντες scripsi : περιφέρουσιν A P

7. Ἔτι δὲ καὶ τοῦτο φυλακτέον, τὸ μὴ ποτὲ μὲν φαιδρῶ τῷ προσώπῳ
 προΐεναι, ποτὲ δὲ σκυθρωπῶ· καὶ εἰ χρῆ τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν, παραιτητέον
 πᾶν τὸ δωδεκαμερὲς καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀπαγγελλόμενον δράμα. Τὸ
 γοῦν ἐμοὶ δοκοῦν εἶποιμ' ἄν, ὅτι πᾶς ὁ τὴν γνώμην κοσμικὸς καὶ τοῦ
 5 ὄρθου κανόνος ἔξω γινόμενος αὐτοκατάκριτός ἐστιν, εἰδὼς ἃ πράττει
 κατ' ἐπιτήδευσιν καὶ γινώσκων μὲν τὸν ἐν αὐτῷ πόλεμον, τὴν δὲ εἰρήνην
 ἐν τοῖς σπλάγχθοις μὴ ἐπισπώμενος.

Φίλους δὲ τιμητέον πάντας· τὸ τε ἐλεγκτικὸν οὐ πρακτέον μόνον,
 ἀλλ' ἔτι καὶ ἀκουστέον. Οἶνφ δὲ χρηστέον, ἐπειδὴν μηκέτι τοῖς ἀνα-
 10 γνώσμασι σχολάζωμεν· ὁ μὲν γὰρ <μῆ> τοιοῦτος οἰνόφυλξ τέ ἐστι καὶ
 τὴν γνώμην παράφορος, ὡς θερμαίνεται συνεχῶς. Λαλοῦντος δὲ τοῦ
 πλησίον <τὸ μὴ δέον> οὔτε χλευαστέον οὔτε κωλυτέον, ἑατέον δὲ μέχρις
 ἄν διὰ τὴν σιωπὴν αἰδεσθεῖς παύσηται. Συμβουλευτέον δὲ τὸ συμφέρον
 δι' ἑνὸς κοινῆ πάσιν. Νουθετητέον δὲ τὸν ἁμαρτάνοντα μὴ κατὰ κοινόν,
 15 ἕκτος εἰ μὴ χρήζοι διὰ τὸ ὑπεροπτικόν <εἶναι>.

c. 7 3 τὸ δωδεκαμερὲς ... δράμα : ad annum et mundum spectare videtur (Cf. τὸ
 δωδεκάμηνον) 5 αὐτοκατάκριτος : cf. *Tt* 3:11 9 Οἶνφ δὲ χρηστέον - 10
 σχολάζωμεν : cf. c. 12 et *Clem. Paed.* 2.22.1-2 10 οἰνόφυλξ : cf. *Clem. Paed.*
 2.25.1; 2.27.1; 2.28.3 11 θερμαίνεται : cf. *Eurip. Alc.* 758; *Cycl.* 424 14
 Νουθετητέον - 15 <εἶναι> : cf. *Mt* 18:15-17 15 ὑπεροπτικόν : cf. *Clem. Strom.*
 7.105.1

c. 7 5 ἄ A : δ P 6 αὐτῶι A P 10 μῆ addidi 11 τὴν γνώμην A
 (cf. 8.16) : τῆι γνώμῃ P | ὡς scripsi : καὶ A P 12 τὸ μὴ δέον supplēvi conl. 8.18-
 19 ὁ ... τὰ μὴ δέοντα λέγων 15 χρήζοι A : χρήζει P | εἶναι supplēvi

8. Καὶ γυναίξιν ὀμιλητέον ἐπιστρεφέστερον διὰ τὸ ἐκτετυφωμένον αὐτῶν· μέχρι γὰρ τις περιβλεπτον ἑαυτὴν ποιεῖ καὶ τὸ εἶναι γυνὴ προβάλλεται καὶ τὸ ἀπρακτον ἐπιτετήδευκε, θήλειά ἐστιν καὶ διὰ τὴν τοιαύτην γνώμην οὐκ ἔστι πιστή. Μήτε οὖν αὐτὰς διώκωμεν, ἀλλὰ μήτε θωπεύωμεν· τὸ δ' ὀπὲρ ἀγαπῶμεν <αὐτάς>, <τοῦ>το μὴ κεκινδυνευμένως 5 πράττωμεν. Πολυμερεῖς γὰρ αἱ τῆς κακίας <αὐτῶν> πραγματεῖαι.

<*> Διὰ τοῦτο γρηγορητέον, τοῖς λογίοις τοῦ Σωτήρος σχολάζοντας, μηδὲν περὶ μηδενὸς φαῦλον λέγοντας ἢ ἀκούοντας· ψωριᾶ γὰρ ἡ γνώμη καὶ πολλῆς ἐμπέπλησται κακαχυμίας ἀπὸ τῶν ἀλλ<οτρι>ων ὀμιλιῶν. Διὰ τοῦτο ἀκουστέον μόνον τὰ ὠφέλιμα, καὶ ποιητέον κατὰ τὸ εὐαγγέλιον· τὰ δ' <ἄλλα> ὥσπερ ὑποσκελίζοντα τὴν γνώμην παραιτητέον. 10

Ζητητέον δὲ περὶ τῶν λογίων· καλόν, εἰ συνετῶς, εἰ δ' οὐ, κἄν ὥσπερ <ἐπι> ἰδιώτῃ. Ἀνοήτῳ γὰρ ἐπερωτήσαντι σοφίαν σοφία λογισθήσεται· τῷ δὲ κατὰ τὴν ἑαυτοῦ φαντασίαν φρονίμῳ δόξαντι εἶναι πολὺ τὸ τῆς ἀτιμίας προσγραφῆσεται. Λέγεται δὲ ὑπὸ τοῦ πνεύματος ἀνόητος ὁ κατ' 15 ἰδιωτισμὸν παρενεχθεὶς τὴν αἴσθησιν, ἢ ἢ τὸ ἀνόητον ἰδιωτικόν, ὥσπερ καὶ τὸ ἀφελές. Γράφει δὲ καὶ Παῦλος· Τίς ἐγγὺς νοῦν κυρίου, ὃς συμβιβάσει αὐτόν; Καὶ πάλιν· Ἡμεῖς δὲ νοῦν Χριστοῦ ἔχομεν. Ὁ γὰρ διὰ τὴν ἀλογιστίαν τὰ μὴ δέοντα λέγων ἢ πράττων, οὗτος, δόξας εἶναι φρόνιμος, 20 μωρὸς λογισθήσεται.

c. 8 1 Καὶ γυναίξιν - 6 πραγματεῖαι : cf. c. 15 1 τὸ ἐκτετυφωμένον : cf. Philon. *De opif. mundi* 1; *De spec. legg.* 1.28; *Leg. ad Gaium* 162 3 τὸ ἀπρακτον : i.g. ἀπραξίαν, *otium* 11 ὑποσκελίζοντα : cf. Lampe, s.v. 13 *Prv* 17:28 15 ὑπὸ τοῦ πνεύματος : sc. τοῦ προφητικοῦ 17-18 1 *Cor* 2:16; *Is* 40:13

c. 8 4 ἔστι P : ἔτι A 5 ἀγαπῶμεν <αὐτάς> scripsi et <τοῦ>το conji. Lange : ἀγαπῶμεν, τὸ A P : ἀγάπης ἐστὶν Maran, Otto 6 αὐτῶν addidi 7 ante Διὰ τοῦτο lacunam indicavi 9 κακαχυμίας scripsi : κακοχυμίας A P | ἀλλ<οτρι>ων scripsi : ἄλλων A P 11 ἄλλα addidi 13 ἐπι addidi 14 φρονίμῳ δόξαντι A : δ. φρ. P

9. Ταπεινωτέον δ' αὐτοὺς οὐ λόγῳ μόνον, ἀλλ' ἔτι καὶ τοῖς ἔργοις, ὅπως μὴ ὤμεν γόητες καὶ θῶπες, πραεῖς δὲ καὶ μὴ κόλακες. Καὶ ἔτι προσήκει τὸν ὀρθῶς πολιτευόμενον ἡσυχάζειν τε καὶ ἀπραγμονεῖν, μὴ ὀργιζόμενον μηδὲ νείκους ἔνεκεν <μη> σιωπῶντα, σκεπτόμενον δὲ πᾶν τὸ
5 ἔγχρηζον, εἰ καλῶς δύναται λέγεσθαι, καὶ τότε μόλις φθειγγόμενον. Ὑμνος τε καὶ ψαλμούς καὶ ᾠδὰς κατ' αἶνον ῥητέον· μη<δὲ δεῖ> ὡσπερ τὸν <τὸν> διαμαχόμενον αὐτῷ κατακρίνοντα παρακολουθεῖν ἐνίοις <ῥητοῖς> αἰνιγματωδῶς <καὶ> διὰ ψαλμῳδίας τὸν πλησίον λυπεῖν, ἵνα μὴ δοκῇ διαφέρεσθαι καὶ πως τιτρώσκειν ὡσπερ διὰ τέχνης κομίζων
10 ἐκεῖνον ἀκατηγόρητον ποιῆται τὴν φιλονεικίαν.

Ἄκουστέον δὲ καὶ τοῦ συμβουλευόντος, οὐ μόνον διδακτέον. Πειστέον δὲ <τῷ πλησίον> κατὰ τὸ ὅμοιον τὸν βουλούμενον συγκαταίνουντα αὐτῷ τὸν πλησίον γίνεσθαι. Φρονίμους δ' ὑποληπτέον εἶναι ἄλλους καὶ τὸ συνετὸν οὐκ ἀπονεμητέον ἑαυτῷ μόνον. Δόγματι δὲ τῆς περὶ αὐτὸν
15 οἰήσεως οὐ κινδυνευτέον. Ἄλλ' οὐδὲ καταφρονητέον τοῦ παιδεύοντος, ἀλλ' ἢ ὅτε μὴ ὀρθῶς φρονεῖ, τὰ περὶ αὐτοῦ διδακτέον, ἢ κἄν ἀληθεύῃ, πειστέον τε αὐτῷ καὶ ἀκολουθητέον. Φιλόνεικος γὰρ ἀνὴρ διπλασιάζει τὸ ἀδίκημα· καὶ δέον μεταθέσθαι, νικᾶν, ὡς φησὶν ὁ μῦθος, τὴν Καδμείαν νίκην ἐσπούδακεν· τὸ δ' αἴτιον, ἵνα τε κενοδοξῇ καθάπερ οὐχ ἁμαρ-
20 τάνων καὶ τῷ δόγματι τῆς κινδυνώδους αὐτοῦ διαθέσεως ἐπαναπαύηται.

Γελοῖοι δὲ <καὶ> οἱ κεκραγότες ὁσημέραι διὰ τὸ πιστεύειν ἐπικρατεῖν τινος πράγματος· οὐσίνας ἢ Ἔρις ἐμβαλοῦσα τὸ μῆλον, ἐπειδὴν εἰρηνεύειν νομίζωσιν, ταράττει, περὶ τῶν ἐν κόσμῳ διαφέρειν νομιζομένων λαλεῖν πραγματευομένη. Μιμῶδεις δὲ καὶ ἄθλιοι τινες οἱ μηδενὸς
25 ἀπείρως ἔχειν λέγοντες, ἀλλὰ τοῦτο μὲν τεκτονικὴν, τοῦτο δὲ σκυτοτομικὴν καὶ πᾶν τὸ ὑποβαλλόμενον αὐτοῖς κατὰ καιρὸν ἐπιτήδευμα εἰδέναι φάσκοντες, καὶ πρὸς τὸν ἐπέχοντα τὸν λῆρον αὐτῶν διεχθρεύοντες. Κενόδοξοι δὲ καὶ οἱ διὰ τὸν ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων ἔπαινον τῶν πλησίον τὰς ἐπιμελείας ποιούμενοι.

c. 9 2 θῶπες : cf. Themist. Or. 20, 237 d 6 cf. Col 3:16 | κατ' αἶνον : sc. τῷ θεῷ. Cf. Lc 18:43; Iustini I Apol. 65.3 18-19 τὴν Καδμείαν νίκην : cf. Herod. 1.166; Zenob. 4.45; Clem. Strom. 1.47.2 20 τῷ δόγματι : cf. ad 2.8 28-29 cf. Mt 6:1-4

c. 9 1 αὐτοὺς Migne : αὐτὸν A : αὐτὸν P 4 ἔνεκεν A : ἔνεκα P | μὴ addidi 5 ἔγχρηζον A et in mg P : ἐν χρειᾷ P in textu 6 κατ' scripsi : καὶ A P | μη<δὲ δεῖ> scripsi : μὴ A P 7 τὸν² addidi 8 ῥητοῖς supplēvi | καὶ addi suad. Maran 9 μὴ scripsi : μήτε A P | πῶς A P | τιτρώσκειν Maran : γινώσκειν A P | κομίζων Argerius : νομίζων A P 10 ποιεῖται A P, corr. Argerius 12 τῷ πλησίον supplēvi (cf. v. 17) | τὸν βουλούμενον scripsi : τῷ βούλεσθαι A P : τῷ βουλομένῳ Otto | συγκαταίνουντα Stephanus : συγκαταίνουν τε P (cum glossemate supra lineam ab alia manu σύμφωνον στοιχοῦντα τῇ γνώμῃ ἐκεῖνου) : συγκαταίνον τε A

10. Μέγας δὲ ὁ κίνδυνος παρὰ τοῖς τὴν ἡμέραν κυρίου ἐπικαλου-
 μένοις· ἢ πιστεύειν γὰρ δέον, ὅπως φύγη τὴν κρίσιν, ἢ καὶ τῷ πλησίον
 ἀφείναι, χάριν τοῦ καὶ αὐτῷ παρὰ θεοῦ γίνεσθαι τῶν ἀμαρτημάτων τὴν
 ἄφεσιν· οἱ δὲ τῇ παραφορᾷ τῆς ὀργῆς δεσμεύουσι καθ' ἑαυτῶν συν-
 ἀλλάγματα. Φυλακτέον δὲ ἔτι καὶ τὴν τιῶν ἀλαζονείαν, οἷ, δέον 5
 ἐπανορθοῦν ἑαυτοὺς, πειθόμενοι τοῖς συμβουλευούσι, πάνυ βλακωδῶς.
 Οὐκ ἀπολογοῦμαι σοι, φασίν· ἔχε ταύτην ἣν ἔχεις ὑπόνοιαν περὶ ἐμοῦ. Τί
 γάρ μοι λέγειν περὶ τῶν ἑαυτοῖς ἀρεσκόντων, ἐπειδὴν τις αὐτοὺς βούληται
 νουθετεῖν; Οἱ πάνυ κοσμικῶς· Οὐτε σὺ με, φασίν, σώζειν, ἀλλ' οὐδὲ
 κατακρίνειν ἰσχύεις. Γινώσκω δὲ ἐγὼ πολλοὺς διὰ τὸ δυσσυνείδητον καὶ 10
 τὸ μὴ καθαρὸν τῆς γνώμης τοῖς τῶν πλησίον ἀμαρτήμασι ἐπιχαίροντας.

Καταγνωστέον <δὲ> καὶ τῶν ψευδομένων ὅτι μὴ χαλεπαίνουσι, καὶ
 τῶν πρῶως μὲν ὀμιλεῖν ἐπιτηδευόντων, ὑπὸ δὲ τοῦ χρώματος καὶ τῶν
 ὀφθαλμῶν καὶ τοῦ λεληθότος κινήματος ἤτοι κεφαλῆς ἢ ὀφρύων καὶ
 χειρῶν πατάγου διαβαλλομένων· ἀδύνατον γὰρ μὴ ἑαυτοῦ κατήγορόν 15
 τινα γενέσθαι. Πᾶς δὲ πιστός, ἐπειδὴν διαπαίζεσθαι νομίζεται ὑπὸ τιος,
 κατα<λέγων> τὴν τοῦ οὕτω πρὸς αὐτὸν διακειμένου σύνεσιν ἀντιβου-
 κολεῖ τὴν ἐκείνου κακίαν ἐν τῷ γινώσκειν αὐτοῦ τῆς ἀγνωμοσύνης τὴν
 διάθεσιν.

Συνελόντι δ' εἰπεῖν, πᾶς ὁ κρίνων ἑαυτὸν ἔξω παντὸς ἔσται πλημ- 20
 μελήματος· τῶν δὲ κεκραγόντων οὐδεὶς σῶφρων ἐστίν. Ὁ δὲ νῦν μὲν ὄχρὸς,
 εἶτα ἐρυθρὸς, τῷ τε συγκρίματι τοῦ σώματος ποικιλλόμενος, οὗτος ὡσπερ
 χαμαιλέοντες ἐν τῷ καύσῳ καὶ τῇ ἐρημίᾳ περινοστεῖ. Κατανοητέον δὲ

c. 10 1 τὴν ἡμέραν κυρίου : i.e. ultimum iudicium. Cf. 2 Pt 3:10 et 12; Rm 2:16 et al. 3-4 cf. Mt 6:12 11 cf. Rm 1:32 12 ὅτι μὴ χαλεπαίνουσι : Scholion in mg A a: Τοῦτο μὲν, τὸ μὴ χαλεπαίνειν τινὰ κακῶς ἀκούοντα, ἀγίε ἰουαπίνε, ἐπ' ἀνθρώποις εἶναι (a : ἣν A) ἀδύνατον (ἀγγέλων γὰρ ἢ τῶν αἰσθησιν οὐκ ἐχόντων)· τὸ δὲ ἅμα τῇ χαλεπότητι φιλοσοφίας ἐντὸς ὄρων τὸ τῆς ψυχῆς κατεῖρξαι (καθεῖρξαι A a) θυμούμενον ἐγκρατοῦς ἄγαν <ἐστὶν addidi> καὶ τὸ ἑαυτοῦ σκευὸς εἰδότες κτᾶσθαι ἐν ἀγιασμῷ

14 αὐτὸν A : αὐτῶν P 15 οὐδὲ Otto : οὔτε A P 16 ὅτε scripsi : ὅτι A P | φρονεῖ P^{p. corr.}, Stephanus : φρονεῖν A P^{a. corr.} | αὐτοῦ A : αὐτοῦ P 19 οὐχ scripsi : οὐδ' A, οὐδὲ P 20 αὐτοῦ Otto : αὐτοῦ A P 21 δὲ <καὶ> scripsi : γὰρ A P 22 ante οὐσινας ss. add. εἰς P^{corr.} 24 πραγματευομένη Maran : πραγματευομένων A P 26 ἐπιτήδευμα κατὰ καιρὸν A P, transposui

c. 10 1 δὲ Otto : τε A P 4 οἱ δὲ ss. A 5 καὶ τὴν τιῶν ἔτι P 7 Οὐκ scripsi : οὐδ' A P | ταύτην ὑπόνοιαν ἣν ἔχεις P 9 σώζειν P : σώτεις A 12 δὲ add. cod. Etonensis 88 (a. D. 1535 exaratus) 14 καί² scripsi : ἢ A P 15 πατάγου P 16 διαπέζεσθαι P 17 κατα<λέγων> scripsi : κατὰ A P 20 ἔσται A : ἐστὶ P 22 τε scripsi : δὲ A P 23 χαμαιλέοντες A : χαμαιλέον P | περινοστεῖ A : ὑπονοστεῖ P

25 ἔτι καὶ τὰς ἐνίων διαθέσεις ἐπὶ τῆς τῶν ἀναγνωσμάτων ἐπιτηδεύσεως·
 ἅμα γὰρ τις ἀναγινώσκει, καὶ ὁ τρόπος αὐτοῦ τῆς φρονήσεως δῆλος
 γίνεται παρὰ τοῖς ἔρρωμένως κριτικοῖς. Ποιότητες δὲ ψυχῶν καὶ ἀπὸ τοῦ
 βίου δείκνυνται· διὰ γὰρ τοῦ περὶ τὴν ἀναστροφὴν ἐπιτηδεύματος
 γινώσκονται καὶ τῶν μὴ φαινομένων αἱ ὑποστάσεις. Παραιτητέον δὲ καὶ
 30 τὸν ἐριστικὸν διὰ τέχνης αὐτὸν ὑποτιθέμενον ἐν τῷ ἀντιφιλονεικεῖν μὴ
 νικᾶσθαι· ὧς ἄμεινον, ὑπὲρ τοῦ μὴ κινδυνεύειν νικᾶν σπουδάζοντα, τὸ μὴ
 κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον <μὴ> ἐπιτηδεύειν.

31 τὸν ὀρθὸν λόγον : cf. ad 1.9

26 ἔρρωμένως Nolte : ἔρρωμένοις A P 29 αὐτὸν A : αὐτὸν P | ὑποτιθέμενον
 Maran : ἀποτιθέμενον A P | μὴ ἀντιφιλονεικεῖν A P, transposui 30 ὡι et τὸ ss. A
 31 μὴ addidi

11. Ὁμιλίας δὲ ποιείσθαι χρὴ τὰς εὐσυνειδήτους. Καὶ οἱ περίπατοι
 διὰ τὸ σωματίον γινέσθωσαν, μὴ διὰ τινα πραγματείαν <τῶν> συναλ-
 λάγματα βίαια κατὰ τοῦ πλησίον συγκαττύοντων. Οὐκ ἄτοπον δὲ χαρι-
 εντιζομένους ἡμᾶς τὸ δύστροπον ἀπαλείψαι τῶν ὑπερλίαν συνेतῶν. Διὰ
 γὰρ τὸ κατὰ φύσιν ἀναγκαῖον, χάριν τοῦ ἀποτρίψασθαι, ἐπὶ τόπων τινῶν 5
 ἀφωρισμένων ἔθος ἐστὶν ἐνίοις προσποιοῦν ὑποχωρεῖν καὶ τὸ τέλος τῆς
 κατὰ τινῶν σκέψεως ἐν τοῖς ἀφεδρώσι συντάττειν. Ὡσπερ δὲ ὁ κωμικός
 πατὴρ ἀσωτευόμενον τὸν υἱὸν βαστάζειν φησίν, κἄν ὁσφρανθῆ τοῦ
 μύρου, μὴ ὁσφραίνεσθαι λέγει, δυσωδία περιγράφειν αὐτοῦ τὸ ἀμάρτημα
 πειρώμενος, οὕτως καγὼ συμβουλεύω τοῖς <μῆ> ἄγαν ἐσκληραγωγημένοις 10
 τοὺς φρονιμωτέρους ἐμφαίνειν ὅτι μῆτε ἅ πράττουσιν ἐπίστανται, μῆτε ἅ
 λέγουσι γινώσκουσιν. Ὁ δὲ παρ' ἑαυτῶ φρόνιμος εἶναι νομίζων ἀντι-
 κρούει πρὸς τὰς νουθεσίας καὶ ἀντιδοξεῖ καὶ τοῦ συμβουλευόντος ἀντί-
 δικος γίνεται καὶ μελετᾷ καθ' ἑαυτὸν τὸ ἀνθρώπινον καὶ ἄπιστον. Διὰ
 τοῦτο παρέχωμεν ἑαυτοὺς ἀλήπτους, μὴ τὸ δοκοῦν ἑαυτοῖς μόνον 15
 <καλὸν> πράττοντες, ἀλλὰ καὶ τὸ τοῖς πολλοῖς, ἵνα σωθῶμεν.

Ὁργιστέον δὲ καλὸν μὲν εἰ μηδέποτε· μανίας γάρ ἐστι τὸ τοιοῦτον
 εἶδος· εἰ δὲ ποτε καὶ κατεπείγει, συγχρηστέον τῇ ὀργῇ πρὸς τὴν τοῦ
 πλησίον θεραπείαν. Ὁ γὰρ παρὰ λόγον αὐτὴν πραγματευόμενος μισεῖ
 πρῶτον μὲν ἑαυτὸν, ἔπειτα δὲ καὶ τὸν πλησίον, ἑαυτὸν μὲν ταράττων, 20
 ἐκεῖνον δὲ ὀδυνῶν. Γέγραπται γὰρ ὅτι Πᾶς ὁ ὀργιζόμενος εἰκὴ τῷ ἀδελφῷ
 αὐτοῦ ἔνοχος ἐστὶ τῇ κρίσει. Τὸ δὲ τοῦ κινήματος <σθένος> αὐτὸς τις
 καθ' ἑαυτὸν γινόμενος καταμαθεῖν δυνατός. Ἦδη δὲ τινὰς ἴσμεν διὰ τῆς
 πρὸς τοὺς πλησίον νουθεσίας ἑαυτοὺς κατακρίνοντας· ὃ γὰρ τις παιδεύει
 τὸν ἕτερον, τοῦτ' αὐτὸς ποιεῖτω πρότερον, μήπως λάθη διὰ τοῦ πλησίον 25
 καθ' ἑαυτοῦ ποιούμενος τὴν ἀπόφασιν. Ῥητέον οὖν τῷ εὐγνώμονι πρὸς
 ἑαυτὸν, ἐπειδὴν τινῶν ἀμαρτήμασι τὸν ἑαυτοῦ χρῆσι μὴ· Μῆτι ἄρα
 καγὼ τοιοῦτος;

c. 11 2-3 συναλλάγματα βίαια : cf. Is 58:6 5 ἀποτρίψασθαι : cf. Clem. Paed. 2.39.2 8 ἀσωτευόμενον : cf. Clem. Paed. 2.9.2 10 τοῖς <μῆ> ἄγαν ἐσκληραγωγημένοις : cf. Lampe, s.v. 17 Ὁργιστέον : cf. 2.1 21-22 Mt 5:22 24 ἑαυτοὺς κατακρίνοντας : cf. Rm 2:1

c. 11 1 χρὴ τὰς P : χρηστάς A 2 τῶν addidi 3 συγκαττύοντων scripsi : συγκαττύοντας A, συγκατιόντας P 5 χάριν τοῦ ἀποτρίψασθαι Otto : χάριν (τοῦ τὰ add. in mg) τοῦτων ἀποτρίψασθαι A : τοῦτου χάριν ἀποτρίψασθαι P | ἐπὶ ss. A 6 ante ἔθος addit ἐφ' οὗς P 9 λέγη P 10 μὴ addidi 13 καὶ τοῦ συμβουλευόντος P : τοῦ συμβουλευόντος et ss. καὶ A 15 παρέχωμεν P 16 καλὸν supplevi | τοῖς πολλοῖς scripsi : τῶν πολλῶν A P | σωθῶμεν scripsi : σωθῶσιν A P 18 συγχρηστέον A et in mg P¹ : συχωρητέον P in textu 22 σθένος supplevi

12. Ὁ δὲ οἶνος μήτε ὁσημέραι ἐπὶ τὸ μεθύειν πινέσθω, μήτε ὡς ὕδωρ ἐπιζητήσθω. Τὰ μὲν γὰρ ἐκάτερα θεοῦ ποιήματά ἐστιν· ἀλλὰ τὸ μὲν ὕδωρ ἀναγκαῖον, ὁ δὲ οἶνος βοηθείας χάριν τοῦ σώματος γέγονεν. Ὁ δὲ <μεθύων> πρῶτον μὲν τὴν γλῶτταν δεσμευόμενος, πῦρ δὲ ὡς περ ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν λάμπων, τρέμων δὲ καὶ τὰς βάσεις καὶ ἀναισθητῶν, φάρμακον προσίεται θανάσιμον, τὸν μὲν σίδηρον οὐ ποιῶν δρέπανον ἢ τι τῶν ἐργαζομένων τὴν γῆν, μάχαιραν δὲ αὐτῷ ἢ καὶ λόγχην κατασκευάζων καὶ μεταπλάττων τοῦ θεοῦ τὴν οἰκονομίαν. Ὁ γὰρ οἰνοποτῶν, δέον τοῦ μὲν χειμῶνος διὰ τὸ κρύος πίνειν μέχρι τοῦ μὴ ῥιγοῦν, τοῦ δὲ θέρου διὰ τὴν τῶν ἐντὸς θεραπείαν, παραχρῶμενος δὲ αὐτῷ ληραίνει καὶ δίκην κυνῶν ἢ συῶν, ῥεύματι τῆς θερμασίας ὑπερζέων, ἀσχημονεῖ. Χρῆ δὲ μὴ καθάπερ ἀσωτευομένους ἡμᾶς παραχρῆσθαι τοῖς τοῦ θεοῦ ποιήμασιν, τὴν δίψαν εἰς τὴν μέθην ἔλκοντας, ἀλλὰ μεταλαμβάνειν ποτοῦ χάριν τοῦ μὴ διψᾶν· ὅσοι δὲ ῥοφῶντες τὸν οἶνον καθάπερ οἱ πυρέττοντες καυσω- 5 νιζόμενοι πίνουσιν, ὅσον οὐδέπω διὰ τὴν ἀκρασίαν τεθνήξονται.

c. 12 1 Ὁ δὲ οἶνος : cf. 7.9-10 1 Ὁ δὲ οἶνος - 3 γέγονεν : cf. Clem. Paed. 2.23.3; 1 Tm 5:23 6-7 cf. Is 2:4 8 τὴν οἰκονομίαν : cf. v. 2 Τὰ μὲν γὰρ ἐκάτερα θεοῦ ποιήματά ἐστιν 8-9 τοῦ μὲν χειμῶνος - 10 τὴν τῶν ἐντὸς θεραπείαν : cf. Clem. Paed. 2.29.2 11 Χρῆ - 12 ποιήμασιν : cf. Clem. Paed. 2.9.2 Οὐ χρῆ σὺν καθάπερ ἀσωτευομένους ἡμᾶς ... παραχρῆσθαι τοῖς τοῦ πατρὸς δωρήμασιν 13-14 χάριν τοῦ μὴ διψᾶν : cf. Clem. Paed. 2.29.2

c. 12 2 τὰ μὲν γὰρ ἐκάτερα A : ἐκάτερα μὲν γὰρ P 4 μεθύων supplevi conl. v. 1 τὸ μεθύειν et v. 13 τὴν μέθην 5 καὶ¹ A, om. P 6 προσίεται P : προίεται A 7 μάχαιραν δὲ αὐτὸν ἢ καὶ λόγχην κατασκευάζων A : μαχαιραὶ δὲ αὐτὸν ἢ λόγχη κατασφάζων P | αὐτῷ scripsi : αὐτὸν A P 11 συῶν ἢ κυνῶν P | θερμασίας scripsi (cf. 7.11 θερμαίνεται συνεχῶς) : θεραπείας A P (cf. v. 10 θεραπείαν) 13 δίψαν A^{p. corr.} P : δίψην A^{a. corr.}

13. Παραιτητέον δὲ καὶ τὴν λιχνείαν, ὀλίγων τινῶν καὶ τῶν ἀναγκαίων μεταλαμβάνοντα. Καθάπερ γὰρ σῶμα νοσοῦν πολλῶν καὶ μυρίων δεῖται φαρμάκων, οὕτως καὶ ἡ δι' αὐτὴν ἀτυχοῦσα ψυχὴ μονονουχί καὶ <ἔως> δέρματος ἐμπίπλασθαι βούλεται. Κὰν πύθηται τις τὸ αἴτιον, πάθος ἀναπλάττει σωματικόν. Πρὸς οὓς ῥητέον. Οὐ πᾶν ἐπιτήδευμα δόγματι τῆς ἐννοίας κρατυνόμενον εὐαπολόγητον ἔχει τὴν ἀπόδειξιν, ὡς καὶ μέχρι μοιχοῦ καὶ φονέως καὶ δραπέτου πολλὴν εὐρίσκεσθαι τὴν ἀπολογίαν ὅτι καλῶς πράττεται τὸ ὑπ' αὐτῶν γινόμενον; Ὁ δὲ εἰπὼν <τὸ πάθος> πρὸς τὸν πυνθανόμενον τὸ αἴτιον τοῦ κακοῦ [καὶ ἀποκρινόμενος] <τὸ τῆς ἐννοίας> δόγμα πάνυ θαυμαστῶς ἐξεφώνησεν. Τροφαῖς ἄρα χρηστέον ἐπὶ τὸ μὴ πεινᾶν. Ὁ δὲ <μὴ> τοιοῦτος <ὡς> ἑκατοντάχειρ, τὸ ὅσον ἐφ' ἑαυτῷ, βούλεται περιπατεῖν καὶ πενητηκοντακέφαλος, Γηρυόνας τρικεφάλους καὶ ἐξάχειρας ζηλῶν, πολλοῖς στόμασι καὶ πλείοσι χερσὶ λαιμαργεῖν ἐπιτετηδευκῶς.

c. 13 1-2 cf. Clem. *Paed.* 2.10.1 Διὸ παραιτητέον τὴν λιχνείαν, ὀλίγων τινῶν καὶ ἀναγκαίων μεταλαμβάνοντα; P. Wendland, *Quaest. Muson.* (Diss. Berolin. 1886), p. 47 10-11 cf. 5.1-2 11 <ὡς> ἑκατοντάχειρ : i.e. Briareus (cf. Hom. *Il.* 1.402)

c. 13 3 αὐτὴν A P 4 <ἔως> δέρματος scripsi : δερμάτων A P | ἐμπίπλασθαι P 8 τὸ πάθος supplevi conl. vv. 4-5 πάθος ἀναπλάττει σωματικόν 9 καὶ ἀποκρινόμενος seclusi (cf. v. 8 εἰπὼν) 9-10 τὸ τῆς ἐννοίας supplevi conl. vv. 5-6 δόγματι τῆς ἐννοίας 11 πεινᾶν A et PP. corr. : πεινήν P^a. corr. | μὴ addi suad. Otto (in *Addendis*, III.2, p.426) | ὡς addidi 13 ζηλῶν scripsi : ζητῶν A P | πολλοῖς στόμασι καὶ πλείοσι χερσὶ scripsi : πολλαῖς χερσὶ καὶ πλείοσι στόμασι A P

14. Ἐγκωμιαστέον δὲ πλοῦτον μὲν οὐδαμῶς, πενίαν δὲ οὐ λοιδορητέον. Ὁ μὲν γὰρ ἐξ εἰλεγμένης ὕλης κρατύνεται, φθορά δὲ τὸ τέλος ὕλης ἐστίν, καὶ σκώληκες καὶ εὐλαί, καὶ πῦρ καὶ πτώσεις, καὶ λησται καὶ τύραννος· ἡ δὲ κεχώρισται μὲν τοῦ νῦν αἰῶνος, ζητεῖ δὲ τὸ ἀληθές μόνον, 5 ὑπὸ μηδενὸς περισπωμένη προσκαίρου.

Ταῦτα δὲ ὑμῖν ἐγγράφως ὑπεθέμην, νοθετεῖν βουλόμενος τὸ ἀτάραχον, καταρτίζειν τε ὑμᾶς πρὸς τὸ τέλειον καὶ ἐνάρετον σπεύδων. Ὁ γὰρ μὴ τοιφύτος ἔξω τρέχει τοῦ δοθέντος αὐτῷ κανόνος καὶ διὰ τὸ ἀτακτον <αὐτοῦ> ἔξαθλος γίνεται· κἂν πάνυ ταλαίπωρος <ῶν> τῆς ἀπὸ 10 τῶν γενναίων ἀθλητῶν ἐπικουρίας τύχη, βρώσεως ἢ πόσεως ἢ ἐσθίητος ἀπολαύσας, ὁμῶς οὐδὲν ἤττον ἀστεφάνωτός ἐσται. Καὶ οἱ μὲν εἰσελάσαντες εἰς τὴν ἡγαπημένην τοῦ πατρὸς πόλιν γέρως αἰδίου μεταλήφονται, τοῖς δὲ ἀποβήσεται διὰ τῆς ἐνταυθοῖ <δοθείσης> τροφῆς τῆς κατὰ ἀληθείαν ἀπολαύσεως μὴ μεταλαμβάνειν.

§13B

c. 14 3 cf. Mt 6:19 8 κανόνος : cf. 4.9; 7.5 8-9 διὰ τὸ ἀτακτον <αὐτοῦ> : cf. 7.6 et Clem. *Paed.* 2.10.1; 2.103.4; *Strom.* 1.96.4 12 εἰς τὴν ἡγαπημένην τοῦ πατρὸς πόλιν : i.e. εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ τὴν ἐπουράνιον. Cf. *Iren. Adv. haer.* 5.36.1; Clem. *Strom.* 4.172.2; Orig. *C. Cels.* 6.23; Lampe, s.v. πόλις, 2 b

c. 14 2 ἐξ εἰλεγμένης scripsi : ἐξηλεγμένης A P 3 ὕλης A : τῆς ὕλης P | πτώσις P 8 ἔξω - κανόνος A : ἔξω τοῦ κανόνος τρέχει τοῦ δοθέντος αὐτῷ P 9 αὐτοῦ addidi (cf. 7.6) | ταλαίπωρος <ῶν> scripsi : ταλαιπώρως A P 11 ὁμῶς A, om. P | ἔσται scripsi : ἐστι(ν) A P 12 πόλιν τοῦ πατρὸς P | γέρως αἰδίου A : γέρας αἰδίου P 13 ἐνταυθα P | δοθείσης supplevi conl. vv. 9-10 τῆς ... ἐπικουρίας

513C

15. Γύναια δὲ τιμητέον, προνοούντας μὴ ἄρα σφαλῶμεν. | Καὶ
 προσιτέον αὐταῖς ὑγιῶς καὶ μὴ περιέργως, δεδιότας τῆς μετ' αὐτῶν
 ἀναστροφῆς τὸ κινδυνώδες καὶ προγινώσκοντας τὸ τε εὐμετάβολον αὐτῶν
 καὶ τὴν εἰς ὄπερ οἴονται γεγεῖναι συνειδήσιν. Φυλακτέον δὲ πρὸ πάντων
 τὰς ἐν παραβύσῳ κωμικὰς αὐτῶν ἐπιτηδεύσεις, αἵτινες <οὐ> κρύφα 5
 γινόμεναι καταγινώσκονται μὲν καὶ ὑπ' αὐτῶν, γίνονται δὲ ἐπὶ τὸ τοὺς
 πλησίον καταπίνειν. Συμβαίνει γοῦν ἐνίαις κλεπτούσαις αὐτοῦς, διὰ τὸ
 μὴ ἐκ προδήλου τολμᾶν καλλωπίζειν τὰς ὄψεις, διὰ τέχνης τοῦτο πράτ-
 τειν· εἰς ὕδωρ γὰρ ἢ ἔλαιον <θερμόν> κατακύπτουσαι κρίνουσιν ἑαυτάς,
 εἰ πρὸς τὴν σωφροσύνην δύναιντ' ἂν πολεμεῖν. Ἄλλὰ τις καὶ ἕτερος 10
 τρόπος τῆς τοιαύτης ἐπιβουλῆς ὑπ' αὐτῶν πραγματεύεται· κρύφα γὰρ
 κεφαλῆς ἐπιψαύουσαι τῶν πλοκάμων, τοὺς πλησίον κλέπτουσαι ὥσπερ
 διακοσμεῖν τὰς ἐθείρας περιέργως <πειρῶσαι>, καὶ τῶν παρεῖων καὶ τῆς
 ὑπῆνης <αὐτῶν> ἄκροις δακτύλοις ψαύουσιν. Περιβλέπουσι δὲ καὶ
 ἑαυτὰς τῆς κεφαλῆς ἀκινήτουσιν. 15

Ὅμιλητέον οὖν πρὸς τὰς τοιαύτας ῥωμαλεώτερον, τοὺς κεχυμένους
 κλάδους αὐτῶν ἀποκόπτοντας· ἅμα γὰρ τῷ καταληφθῆναι <ὑπ' αὐτῶν>
 κατανεύουσιν, καὶ ὁ καρπὸς ὑπὸ τῶν ἀλωπέκων κατεσθίεται τῶν
 φωλευόντων εἰς τὴν γῆν. Διὰ τοῦτο κατὰ τὸν προφήτην κεντριστεῖον μὲν
τὸν ὄνον, μαστικτέον δὲ τὸν ἵππον, ἵνα διεγείρηται μὲν ὁ νωθῆς, τύπτηται 20
 δὲ ὑπὸ τῶν νοθεσιῶν διὰ τὸ ἀχαλίνωτον ὁ ἀφηνιάζων. Ὡστε κατὰ τὸν
 Ἱερεμίαν μὴ καταρτίζωμεν ἑαυτοὺς ἵππους θηλυμανεῖς, μηδὲ πρὸς τὴν
 γυναῖκα τοῦ πλησίον χρεμετίζωμεν.

c. 15 1-4 συνειδήσιν : cf. 8.1-6 9 κατακύπτουσαι : sc. ἵνα ἐρυθραί-
 νωσιν (cf. v. 8 καλλωπίζειν τὰς ὄψεις) 19-20 cf. *Prv* 26:3 22-23 *Jr* 5:8

c. 15 2 δεδιότας A : δεδιώτας P 5 κωμικὰς A (Scholion in mg a: τὰς ἐν
 ὑποκρίσει λέγει) : κοσμικὰς P | οὐ addidi (cf. v. 5 ἐν παραβύσῳ) 6 καὶ om. P
 7 αὐτοῦς scripsi (sc. τοὺς πλησίον, cf. v. 12) : ἑαυτάς A P 9 θερμόν supplevi |
 κατακύπτουσαι A : κατακυπτούσας P 12 ὥσπερ κλέπτουσαι A P, transposui
 13 πειρῶσαι supplevi : ἐγχειροῦσι e.g. addi suad. Sylburg 14 αὐτῶν (sc. τῶν πλη-
 σίον) addidi 15 ἀκινήτουσιν A : ἀκινήτου οὐσιν P 16 ῥωμαλιώτερον P
 17 αὐτῶν A P | ὑπ' αὐτῶν addidi

16. Γυνή δ' ἐστὶν ἀδελφή μὲν πάσα, τοῦ δὲ πλησίον εἰρηται γυνή <ἀγνή>, τοῦτ' ἐστὶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Σωτήρος ἡμῶν (ὄντινα μετὰ τὴν πρὸς θεὸν καὶ πατέρα τῶν ὄλων ἀγάπην, ὅτι πλησίον ἐστὶν αὐτοῦ, τιμητέον καὶ ἀγαπητέον), ὡς Παῦλος· Ἡρμοσάμην, λέγει, πάντας ὑμᾶς ἐνὶ 5 ἀνδρὶ, παρθένον ἀγνήν παραστήσαι τῷ Χριστῷ· Ἔστιν γὰρ καὶ ἡ <τοῦ> πλησίον γυνή σὰρξ ἐν ἡμῖν, ἐφ' ἣν οὐ χρεμετιστέον· χρεμετίζει <δὲ> καὶ ὁ μηδέπω πεποικῶς τὴν ἐπιθυμίαν, ἀναθυμιωμένης αὐτῷ τῆς ὀρέξεως, κἂν μὴ λαμβάνῃ τὸ τέλος.

17. Προσεκτέον δὲ καὶ παιδίσι, ὅτι τῶν τοιούτων ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Νοσοῦντων δὲ οὐκ ἀμελητέον, ἀλλ' οὔτε ῥητέον ὅτι Διακο-
νεῖν οὐκ ἔμαθον. Ὁ γὰρ τὴν τρυφερίαν ἢ τὸ ἀσύνηθες προβαλλόμενος ἴστω καὶ αὐτὸς τὰ αὐτὰ πεισόμενος· καὶ ἐπειδὴν πάσχη τι τοιοῦτον, τῆς γνώμης αὐτοῦ τὸ αὐτοκατάκριτον αἰτιάσθω, συμβαινόντων αὐτῷ ταῦτα 5 ἄπερ καὶ αὐτὸς διέθηκεν.

Οὐδὲ οὖν τοῦ ἀμελοῦς ἀμελητέον. Θεὸς γὰρ ὁ κρίνων ἐστίν. Καὶ ὁ βουλόμενος εὐπάσχειν θησαυρίζετω διὰ τῆς εὐποίας τὴν εἰς ἑαυτὸν ἀπὸ τοῦ πλησίον εὐεργεσίαν. Αἰσχύνεσθαι δὲ οὐκ ὀρθῶς ἔχει <ὁ δεδιῶς> μή τις ἄρα διὰ τὴν αὐτουργίαν ἀθλίους ἡμᾶς καὶ ἀβοηθήτους ὑπολάβῃ, 10 μόνον δὲ φυλακτέον μή τις ἐπὶ κακίᾳ καὶ πονηρῷ βίῳ διαβάλλῃ τοὺς εἰδέναι θεὸν φάσκοντας.

c. 16 4-5 2 Cor 11:2 6 cf. 15.22-23 7 ἀναθυμιωμένης αὐτῷ τῆς ὀρέξεως : cf. Chrysippi Fr. 886 ab Anim τῷ θυμοῦ ... ἐκ τῆς καρδίας ἀναθυμιωμένου ...

c. 16 2 ἀγνή supplevi conl. v. 5 ἀγνήν | ὄντινα Maran : ἦντινα A P 5 γὰρ scripsi : δὲ A P | τοῦ addidi 6 δὲ add. Maran 7 μηδέπω A : μήπω P | πεποικῶς A : πεπεικῶς P

c. 17 1-2 Mt 19:14 7 1 Cor 4:4 11-12 τοὺς εἰδέναι θεὸν φάσκοντας : i.e. Christianos

c. 17 2 δὲ om. P | ἀλλ' οὔτε A : οὐδὲ P | ῥητέον A : ἐατέον P 5 αὐτοῦ Migne : αὐτοῦ A P | ταῦτα conl. Sylburg : ταῦθ' A P 6 διέθηκεν καὶ αὐτὸς A P, transposui 7 οὐδὲ Etonensis 88, Otto : οὔτε A P 9 ὁ δεδιῶς supplevi

18. Συνελόντι δὲ εἰπεῖν, ἡ μὲν τοῦ κόσμου λύπη θάνατον ἐργάζεται
 τοῖς ὑπ' αὐτῆς κρατουμένοις, ἡ δὲ κατὰ θεὸν λύπη τὸν τῆς ζωῆς τίκει
 νόον. Πρὸ πάντων δὲ γινώσκωμεν ὅτι καὶ νόσος ἀπόκειται τοῖς σαρκίσις
 ἡμῶν καὶ ζημία καὶ ἔνδεια, καὶ ὁ ἀχαριστήσων ἐγγύς. Καὶ διὰ τοῦτο χρῆ
 προμελετᾶν τὸ ἀποβησόμενον, ἵνα μὴ συμβαῖνον θαῦμα καὶ ἐκπληξιν 5
 παρέχη ταῖς καρδίαις ἡμῶν. Ὁ γὰρ τοιοῦτος ἐρεῖ πρὸς τὸ συμβεβηκός
 πάθος· Ἦδεῖν ὅτι <ἐ>μελλες ἐπιέναι, τῆς προσδοκίας σου οὐκ ἀπέ-
 τυχον, προεγίνωσκόν σου τὴν ἔφοδον. Κἂν τοιοῦτός τις ᾗ, στήσεται καὶ οὐ
 καταπεσεῖται· τὸ δὲ ἐπὶ τῷ αἰφνιδίῳ ταρασσεσθαι ἢ κεκραγέναι,
 πολλάκις δὲ καὶ ὀδύρεσθαι, λίαν ἐστὶ ταλαιπώρου γνώμης. 10

c. 18 1 ἡ μὲν - 3 νόον : cf. 2 Cor 7:10 Ἡ γὰρ κατὰ θεὸν λύπη μετάνοιαν εἰς
 σωτηρίαν ἀμεταμέλητον ἐργάζεται· ἡ δὲ τοῦ κόσμου λύπη θάνατον κατεργάζεται 4
 ὁ ἀχαριστήσων : i.e. ὁ θάνατος (cf. vv. 6-7 τὸ συμβεβηκός πάθος)

c. 18 3 δὲ ss. A 4 ὁ ἀχαριστήσων A P : ὁ χαριστήσων a, Maran, Otto 7
 <ἐ>μελλες conit. Sylburg : μέλλεις A P

19. Προσεκτέον οὖν τῇ ἀρετῇ μόνον καὶ τοῖς τὰ περι αὐτῆς διηγου-
 μένοις προσιτέον· οἷς δ' ἂν μὴ παρῆ τῶν λεγομένων ἢ πράξις, τούτοις διὰ
 τὸ ἐνεδρευτικὸν χαίρειν εἰπόντες τοὺς συστρατευ<σ>ομένους ἡμῖν ἐπιζη-
 5 πᾶτων δὲ ἀγαθὸν μηδὲν, οὗτος, ὡς ὑπὸ τυράννων πολλῶν κρατούμενος,
 λανθάνει τῇ ἀμαρτίᾳ δουλεύων καὶ ἀποδιδράσκων τοὺς ὁδῶ <ὀρθῆ>
 βαδίζειν σπεύδοντας.

Μακάριος οὖν ὁ τῇ καρδίᾳ καθαρὸς· ὑπὸ τούτου γὰρ ὀράσθαι μόνον
 τὸ θεῖον δυνατὸν. Φθόνου δὲ καὶ βασκανίας μακρὰν κεχωρισθαι δεῖ τὸν
 10 πιστόν· εὐχεσθαι δὲ ὁσημέραι καὶ λόγῳ πλουσίους εὐρίσκεσθαι καὶ
 πράξει δυνατούς. Μέλη γὰρ ἀλλήλων ἐσμέν· διὰ τοῦτο τῷ μὲν πάσχαοντι
συμπάσχωμεν, τῷ δὲ δοξαζομένῳ συγχαίρωμεν, φυλαττόμενοι τοὺς μὴ
 οἰκείους τῆς Χριστοῦ νομοθεσίας.

Ταῦθ' ὑμῖν, ὦ ἀδελφοί, συμβουλεύων πράττειν ἔτι καὶ τοὺς λοιποὺς
 15 δι' ὑμῶν ἐπὶ τὸ ποιεῖν τὰ βουλήματα τοῦ θεοῦ προετρεψάμην. Ὁ δὲ κύριος
 τῆς δόξης, ὁ ὢν εἰς τοὺς αἰῶνας, δῶη πᾶσιν ὑμῖν τῆς μετὰ τῶν ἐκλεκτῶν
 τιμῆς καὶ ἀναπαύσεως ἐπιτυχεῖν. Ἡ χάρις μετὰ πάντων ὑμῶν.

c. 19 6 ἀποδιδράσκων : cf. Clem. Strom. 7.67.7 ἀποδιδράσκων τὰ καλὰ 6-7
 τοὺς ὁδῶ <ὀρθῆ> βαδίζειν σπεύδοντας : cf. Past. Hermae Mand. 6.1.2 Ἄλλὰ σὺ τῇ ὀρθῇ
 ὁδῶ πορεύου ...; Iustini Dial. 8.2; Clem. Strom. 7.94.6; 7.103.7 τὴν ὀρθὴν οὐ βαδίσαντες
 ὁδόν; Prv 4:26 8-9 cf. Mt 5:8 11 Μέλη - ἐσμέν : Eph 4:25 11 τῷ μὲν - 12
 συγχαίρωμεν : cf. I Cor 12:26 15-16 cf. Ps 23:7 ss.; Jc 2:1 17 = Ti 3:15; Heb
 13:25. Cf. Col 4:18; 1 Tm 6:21; 2 Tm 4:22

c. 19 2 τούτοις P : τοῖσδε A 3 εἰπόντας A | συστρατευ<σ>ομένους scripsi :
 συστρατευομένους A P 5 μηδὲν A : οὐδὲν P | ὡς om. A 6 ἀποδιδράσκων
 Maran : ἀποδιδύσκων A P | ὀρθῆ supplevi 15 τὰ βουλήματα A : τὸ θέλημα P
 17 ἡ χάρις A : οὐ καὶ ἡ χάρις εἰη P